

УДК 633.1:631.5](251.1:477)

БАЗОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В СТЕПОВІЙ ЗОНІ УКРАЇНИ

Рибка В.С. – к.е.н.,

Шевченко М.С. – д.с.-г.н.,

Черчель В.Ю. – к.с.-г.н.,

Ляшенко Н.О.,

Кулик А.О., Інститут сільського господарства степової зони НААН України

Постановка проблеми. Розвиток зернопродуктового підкомплексу АПК залишається пріоритетним напрямком аграрної економіки України. В структурі валової і товарної продукції, а також за обсягами та дохідністю ця галузь традиційно займає лідируюче місце.

Динамізм ринкових відносин, нестабільність розвитку зерновиробництва та недостатній рівень конкурентоспроможності продукції в контексті вступу України до СОТ обумовлює необхідність розробки напрямків подолання кризових процесів в зерновій галузі, адекватним змінам, що постійно відбуваються на внутрішньому та світовому ринку зерна.

Виділяючи провідну роль степової зони України у виконанні Державної галузевої програми «Зерно України», на основі використання зональної експериментальної бази даних, одержаних при дослідженнях в рамках НДР «Зернові культури» і «Землеробство» нами і була підготовлена відповідна стаття.

Стан вивчення проблеми. Сучасний стан розвитку зернового господарства передбачає забезпечення збалансованих потреб держави у продовольчому та фуражному зерні. Як показують попередні результати вивчення зернової проблеми, наявний біокліматичний потенціал основних регіонів виробництва товарного зерна, сортовий асортимент, сучасні технології вирощування та інші надбання науки і передовий досвід дозволяють реально підвищити рівень зерновиробництва. Проте аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що загальний рівень ефективності функціонування зернової галузі ще далекий від оптимального, крім того спостерігається суттєва різниця між передовими і відстаючими господарствами.

Завдання і методика досліджень. В цьому зв'язку нами було поставлено завдання на основі комплексних агротехнологічних та економіко-енергетичних експериментальних досліджень, проведених в ДУ Інститут сільського господарства степової зони та його дослідних станцій обґрунтувати не тільки агробіологічні, але й економічні аспекти застосування ряду прогресивних елементів технології вирощування основних зернових культур. Тим більше, що з економіко-енергетичних позицій, як і раніше, так і в сучасних умовах господарювання ці наукові розробки для зони Степу аналізувались недостатньо, а нині практично відсутня узагальнена комплексна оцінка результатів тривалих випробувань, які пов'язані з кліматом і внутрішнім та світовим ринком зерна, так і досягнення науки в галузі техніки, хімії, біології тощо.

В загальному плані рівень економічної ефективності виробництва зернових культур характеризується рядом таких показників, як: урожайність, затрати праці, собівартість зерна, ціни його реалізації, прибутковість з одиниці земельної площі та в розрахунку на одиницю продукції. Концентрованим виразом економічної ефективності є рівень рентабельності.

Результати досліджень. Протягом всієї історії розвитку сільського господарства зернове виробництво є ключовою галуззю агропромислового комплексу України, де виробляється один з важливих базових харчових продуктів гарантування продовольчої безпеки країни. Виробництво зерна в Україні має зональний характер і в значній мірі зосереджене в Степу. За даними статистики в 2008–2012 рр. частка посівів всіх зернових в зоні Степу в середньому становила 48,2%, валовий збір зерна – 39,8% від загальнодержавного. Тут зосереджено 55,5% посівів озимої пшениці, 29,9% – кукурудзи, 50,6 – ярого ячменю від загальної площі посівів в країні. І тому основна дохідна частина в групі зернових, як правило, формується за рахунок цих зернових культур [1–3]. Зокрема, в структурі товарної продукції галузі рослинництва виручка від реалізації пшениці складає 25,1%, кукурудзи – 8,2% і ячменю – 8,5% (табл. 1).

З усієї різноманітності заходів, без яких не можливе вирішення галузевої програми "Зерно України", особливої уваги заслуговує розробка цілої низки питань не тільки агротехнологічного, але й організаційно-економічного характеру.

Таблиця 1 – Місце зерновиробництва в структурі вартості товарної продукції галузі рослинництва в степовій зоні України в динаміці за 2008–2012 рр. (сільськогосподарські підприємства)

Вартість видів продукції	2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		В середньому за 2008–2012 рр.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Продукція рослинництва – всього	14284	100	17765	100	24092	100	28870	100	33959	100	23794	100
в т.ч.: зернові та зернобобові – всього	7778	54,5	8590	48,4	9766,1	40,5	13021	45,1	13411	39,5	10513	44,2
з них: пшениця	4746	33,2	5136	28,9	5476	22,7	7133	24,7	7351	21,6	5968	25,1
кукурудза на зерно	652	4,6	1136	6,4	1559	6,5	3024	10,5	3324	9,8	1939	8,2
ячмінь	2047	14,3	1850	10,4	2203	9,1	2170	7,5	1891	5,6	2032	8,5
овес	26,0	0,2	26,8	0,2	25,1	0,1	31,4	0,1	34,0	0,1	28,7	0,1
інші зернові	305,9	2,1	440,2	2,5	502	2,1	660,5	2,3	810,2	2,4	543,8	2,3

Високий рівень економічного розвитку зернового господарства є можливим завдяки умілому пошуку і своєчасному та ефективному запровадженню інноваційних розробок замість традиційно існуючих у всіх аграрних господарствах. Тільки постійна модернізація процесів може забезпечити оптимальний розвиток зернового господарства в нинішніх умовах. Головне – трансфер нови-

тніх прогресивних технологій вирощування зернових культур, а також широке використання в них окремих сучасних агротехнологічних розробок. Посилення інноваційної діяльності в агропромисловій галузі не має гідної альтернативи [4, 5].

Водночас прогресивний науково-виробничий досвід доводить, що підвищення ефективності виробництва зерна в зоні Степу України сьогодні можливе лише за умови інтенсивного науково обгрунтованого вирощування зернових культур. Цей фактор повинен здійснюватись не тільки за рахунок кількісного нарощування ресурсів, але й на основі раціонального їх використання, а саме: оптимізації режиму живлення і застосуванні інтегрованої системи захисту рослин від хвороб, шкідників і бур'янів, сучасних високопродуктивних машин та знарядь, своєчасного і якісного виконання всіх технологічних операцій.

Раціональне застосування добрив є важливою складовою системи заходів, які сприяють підвищенню продуктивності та ефективності при вирощуванні основних зернових культур. На їх частку припадає близько половини отримуваних приростів урожайності. Проте на сьогодні проблема раціонального застосування добрив в технології вирощування зернових культур не розв'язана. Так, за даними статистики, на прикладі вирощування кукурудзи, в середньому по зоні Степу їх внесення значно скоротилось: мінеральних добрив у перерахунку на поживні речовини з 223 кг у 1990 р. до 62 кг у 2012 р., або у 3,6 раза, а органічні останніми роками практично не вносять (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка внесення мінеральних та органічних добрив на гектар посівної площі кукурудзи на зерно в степовій зоні України

Регіон	Роки						2012 р. в % до 1990 р.
	1990	2000	2005	2010	2011	2012	
Мінеральних добрив у перерахунку на 100% поживних речовин, кг/га							
Україна	250	14	65	92	93	96	38,4
в т.ч. по зоні Степу	223	9	41	57	58	62	27,8
з них в областях:							
Дніпропетровська	179	10	43	53	53	54	30,2
Запорізька	231	4	33	44	40	50	21,6
Кіровоградська	184	3	53	69	73	78	42,4
Одеська	226	9	23	38	45	51	22,6
Органічних добрив, т/га							
Україна	12,5	0,9	0,7	0,7	0,6	0,6	4,8
в т.ч. по зоні Степу	16,4	0,5	0,2	0,4	0,3	0,2	1,2
з них в областях:							
Дніпропетровська	9,9	0,8	0,0	0,2	0,3	0,3	3,0
Запорізька	14,3	0,1	0,0	0,3	0,2	0,2	1,4
Кіровоградська	5,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Одеська	8,7	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	1,1

З метою найбільшої економічної і господарської окупності від мінеральних добрив використовувати їх необхідно в першу чергу під пріоритетні культури, а саме під озиму пшеницю, ярий ячмінь, кукурудзу. При цьому дози добрив оптимізувати залежно від агрохімічного стану ґрунтів та біологічних особливостей культур. При виконанні вищеперелічених умов ці культури забезпе-

чують найвищу окупність 1 кг мінеральних добрив, яка становить 5-9 кг зернових одиниць.

У підвищенні економічної ефективності використання мінеральних добрив надзвичайно важливими є спосіб їх внесення. Найбільшої уваги заслуговує локальне внесення зернотуковими сівалками, культиваторами-рослинопідживлювачами чи іншими придатними для цього знаряддями на глибину 8-12 см. Цей спосіб дає змогу при одних і тих самих дозах отримувати прирости врожаю на 20-25% вище, ніж при розкидному в той самий строк. Залежно від рівня врожайності собівартість зерна озимої пшениці відповідно знижується на 6,7-8,2%, а окупність затрат на застосування добрив зростає в 1,2-1,3 раза.

Отже, відмічаючи важливу роль мінеральних добрив у підвищенні продуктивності і ефективності використання кожного гектара землі, при доведенні внесення мінеральних добрив до оптимального науково обґрунтованого рівня 150 кг/га діючої речовини річна потреба в них у зоні Степу повинна становити 1,8 млн т, що складе за сучасними цінами 10-13 млрд грн.

Серед питань, які сприяють стабілізації обсягів виробництва зерна в Україні, важливе місце посідає раціональне використання генетичного потенціалу сортових ресурсів. На жаль, товаровиробник реалізує цей потенціал наполовину.

Своєчасна сортозаміна – це один з малозатратних агротехнологічних заходів. Практика сільськогосподарських підприємств, дані науково-дослідних установ і держсортодільниць свідчать, що при порівняно однакової агротехніці, затратах праці і коштів в одних і тих же ґрунтово-кліматичних умовах сівба новими районованими сортами озимої пшениці в порівнянні із старими забезпечує приріст урожаю до 20-25%. Оскільки вартість їх насіння не набагато вища, а питома вага в матеріальних витратах незначна (близько 8-9%), це не викликає підвищення собівартості зерна.

Для забезпечення надійного зернового балансу і, одночасно, економного споживання енергоресурсів особливої уваги потребує раціональне використання генетичного потенціалу гібридів кукурудзи [6]. За даними Державної служби з охорони прав на сорти рослин і даними сортовипробування, кращі гібриди ранньостиглих форм здатні забезпечити 85-95 ц/га зерна, а середньостиглі і середньопізні прості гібриди інтенсивного типу – 100-120 ц/га. Водночас гібриди різних груп стиглості відрізняються не тільки за потенціалом врожайності, а й вмістом вологи у зерні під час збирання: у ранньостиглих вона нижче в 1,5-2 рази від середньо- та пізньостиглих, що зменшує витрати на доробку зерна. В залежності від режиму сушіння, вологості і його призначення витрати складають 1,6-3,4 кг рідкого палива на видалення 1% вологи в розрахунку на 1 т зерна. Наприклад, на сушіння зерна до базисної кондиції при врожайності 7-8 т/га (збиральна вологість 25-35%) необхідно додатково витратити від 140-160 до 300-330 кг палива, в той час як на вирощування (обробіток ґрунту, внесення добрив, сівбу, догляд за посівами та збирання і транспортування врожаю) його витрачається в межах 120-130 кг/га.

Аналіз експериментальних даних відділів технології вирощування та селекції кукурудзи ДУ Інститут сільського господарства степової зони показав, що найменш вологе зерно одержали при вирощуванні ранньостиглого гібриду

Заліщицький 191 СВ (ФАО 200). При вирощуванні середньостиглого гібриду Солонянський 298 СВ (ФАО 300) та середньопізнього Соколов 407 МВ (ФАО 400) вологість зерна в період збирання становила відповідно 27,2 та 32,8%, що в 1,2-1,4 раза більше, ніж при вирощуванні скоростиглого гібриду. Якщо, наприклад, на сушіння зерна середньораннього гібриду Заліщицький на фоні застосування харнесу та базису з урожайністю 53,4 ц/га витрачали 95 кг палива, то для вирощування середньостиглого гібриду Солонянський 298 СВ – 153 кг за урожайності 58,0 ц/га. При цьому на кожен центнер зерна в першому випадку витрачалось 3,1 кг усього палива, а в другому – 3,9 кг, тобто витрати палива зростали майже на 26%. У результаті підвищення вологості зерна з 22,9 до 27,2% перевитрати грошово-матеріальних ресурсів на сушіння спричинили збільшення собівартості одиниці продукції на 5,2% [7, 8].

Отже, по даним дослідів, які проводили на полях Дослідного господарства «Дніпро» було встановлено, що при вирощуванні скоростиглих гібридів кукурудзи порівняно з середньостиглими та середньопізніми зменшуються витрати палива в розрахунку на гектар посіву, що є одним із заходів забезпечення енергозбереження. Наприклад, за врожайності середньопізнього гібриду Соколов 407 МВ 64,4 ц/га та вологості зерна 32,8% сумарні витрати на збирання і транспортування додаткового врожаю та його сушіння досягають 53,5% від їх величини на повний технологічний цикл – від підготовки ґрунту до одержання готової продукції.

Аналогічні результати були отримані також в дослідях, які проводились на Розівській дослідній станції ДУ Інститут сільського господарства степової зони. При отриманні врожайності середньопізнього гібриду Кадр 443 СВ на рівні 4,96 т/га і вологості зерна 26,6% сумарні витрати коштів на збирання і сушіння врожаю досягали 59,7% від їх загальної кількості на повний технологічний цикл – від підготовки ґрунту до одержання готової зернової продукції. Вирощування середньораннього гібриду Кремінь 200 МВ при врожайності 4,09 т/га та вологості зерна 19,7% дозволило зменшити витрати коштів на сушіння в 2,7 раза [9].

При цьому відмітимо, що в сучасних умовах господарювання раціональний підбір гібридів з врахуванням зональних умов вирощування кукурудзи на сьогодні є одним із радикальних заходів для надійного вирішення проблеми підвищення ефективності виробництва зерна кукурудзи. Тому в структурі гібридного складу доцільно мати до 55% скоростиглих форм і 45% середньо- та пізньостиглих. Безумовно, таке співвідношення є орієнтовним і може змінюватись залежно від спеціалізації господарств, їх маркетингової спрямованості і економічної ситуації. Тим більше, що цей агрозахід носить організаційно-господарський характер, його можна здійснити без залучення додаткових капіталовкладень і вже в поточному році одержати відповідну віддачу.

Одним із важливих резервів вирішення проблеми гарантованого виробництва кукурудзи в Степу є вирощування її в умовах зрошення. Ця культура досить ефективно використовує потенціал зрошувальних земель. У цій зоні необхідно провести поступове відновлення площ вирощування кукурудзи на зрошуваних землях. При цьому розмістивши кукурудзу на площі 250–300 тис. га (20–21% від площі зрошувальних земель), ми маємо можливість при урожайності 10–11 т/га щорічно реально виробляти 3,1–3,4 млн тонн зерна цієї цінної зернофуражної культури. 3

цією метою, на наш погляд, необхідно передбачити раціональні зміни в структурі посівів зернових культур на зрошуваних землях і, можливо, за рахунок скорочення посівів озимої пшениці та ряду ярих зернових культур розширити занадто обмежені на сьогодні посіви кукурудзи. Про доцільність цього рішення підтверджують дані експериментальних досліджень, проведених на землях Кримського інституту агропромислового виробництва, Генічеської дослідної станції ДУ Інститут сільськогосподарства степової зони (Херсонська область), а також вказує статистика виробництва кукурудзи в Криму, де ця культура в умовах зрошення забезпечила максимальний ефект.

Радикальна модернізація технологій покладається на рахунок нової техніки як фактору приведення в дію оборотних засобів виробництва, ґрунтової маси і готової зернової продукції. Тут важливо, щоб енергетична база, тобто загальна потужність сільськогосподарської техніки, відповідала послідовному набору складових технологічних процесів.

Технічна модернізація виробництва зерна повинна бути спрямована на забезпечення землекористувачів і господарств з різними площами ріллі та набути орієнтації, пов'язаної з перспективними технологіями вирощування зернових культур з елементами енергозбереження, біологізації та екологічної безпеки.

Пріоритетного значення набувають комбіновані високопродуктивні сільськогосподарські машини, які забезпечать одночасне виконання декількох технологічних операцій в системі обробітку ґрунту, внесення добрив та сівби зернових культур.

Водночас конструкторське удосконалення технічних засобів на вирощуванні зернових культур повинне проходити шляхом диференціації окремих операцій і прийомів відповідно до екологічної ситуації та повномасштабного освоєння методів точного землеробства.

Сучасна зернозбиральна техніка за своїми виробничими характеристиками повинна відповідати таким важливим елементам як мінімізація втрат врожаю, підтримання високої якості продукції, завдяки ефективному використанню побічної органічної продукції для підвищення родючості ґрунтів, зменшення втрат паливно-мастильних ресурсів, системного запровадження сервісу з ремонту та обслуговуванню машин.

Особливої уваги потребує модернізація системи машин зернового комплексу, яка полягає в забезпеченні якісного проведення підготовки поля протягом 2-3 днів, сівби озимих і ярих не більше 5 днів та збирання врожаю за 10-12 днів тощо.

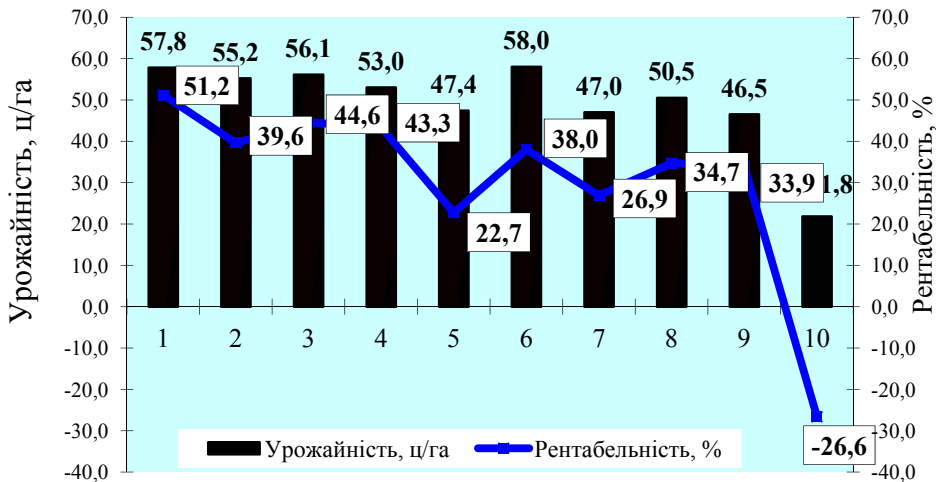
Загалом, як свідчать дослідження, оптимізація технічного комплексу несе в собі резерв зростання валових зборів зерна в цьому регіоні на 2-2,5 млн т в першу чергу за рахунок точності і своєчасності виконання технологічних операцій вирощування зерна.

Крім того, серед заходів, які сприяють підвищенню урожайності і ефективності виробництва, поліпшенню якості зерна, важливе місце належить захисту рослин від шкідників, хвороб та бур'янів. Зокрема, проблема боротьби з бур'янами сьогодні набуває першочергового значення, оскільки висока засміченість посівів призводить до непродуктивних витрат 2-3-місячних запасів вологи та до 80-140 кг/га д.р. поживних речовин. Зниження врожаю при сучасному стані забур'яненості посівів становлять 8-15% для зернових колосових культур і до 25-40% – для кукурудзи.

Такі масштаби втрат зерна можливі у випадку, коли комплекс агротехнічних та хімічних заходів боротьби з бур'янами на посівах озимої пшениці, ярого ячменю, кукурудзи буде зведений до мінімуму.

За браком фінансових ресурсів і виробництві лише 30-40% посівних площ зернових культур охоплено повномасштабними заходами боротьби з бур'янами. Щоб вийти на рівень валових зборів зернових культур 27-28 млн. т, у зоні Степу України необхідно обробляти гербицидами 60-70% посівів колосових культур і 90% – кукурудзи.

Результати економіко-енергетичної оцінки застосування різних видів гербицидів і їх комбінацій на прикладі вирощування кукурудзи свідчать, що вартісна величина приросту врожаю і оплата одиниці виробничих витрат додатковим прибутком знаходяться в тісній залежності і забезпечують їх окупність. Дія цього контрольованого фактора в технологічному регламенті вирощування зернових культур дуже важлива і дає позитивний результат уже сьогодні (рис.1).

Варіанти дослідження: 1. Харнес; 2. Харнес + мерлін; 3. Харнес + майсТер; 4. Харнес + естерон; 5. Фронт'єр; 6. Фронт'єр + банвел 4С; 7. Тітус; 8. Базис; 9. 2,4-Д амінна сіль; 10. Контроль (без застосування гербицидів).

Рисунок 1. Продуктивність і рентабельність виробництва кукурудзи при застосуванні гербицидів

За складної фітосанітарної ситуації в умовах трансформації структури посівних площ та позитивному дрейфу в агроценозі хвороб і шкідників зумовлює перевищення порогу шкодочинності, коли втрати врожаю зернових культур становлять не менше 30%. Кожна гривня, вкладена в захист при вирощуванні сильної і твердої пшениці, забезпечує в середньому 3,1-3,9 грн чистого прибутку. За відсутності проведення цих агрозаходів імовірна повна втрата якості чи врожаю загалом, а також розширення ареалу розповсюдження шкідників та повторення спалаху в наступних роках.

Доведення системи захисту рослин до більш досконалих форм одночасно сприятиме оздоровленню фітосанітарної ситуації і зростанню валових зборів зерна на 1,5-2 млн т.

Структура посівних площ є фактично визначальним фактором, який формує як систему землеробства в цілому, так і основні технологічні процеси і рівень екологічного втручання в базовий елемент – родючість ґрунту. Прямий зв'язок між структурою посівних площ і набором попередників під зернові культури відкриває фактично необмежені можливості регулювання врожайності зерна. В степовому регіоні озима пшениця після чорного пару забезпечує врожайність зерна 64 ц/га, а після соняшника – 28 ц/га. Кукурудза як найбільш високопотенційна культура також відрізняється реакцією на умови, що створюють попередники для її розвитку, тому після парової озимини врожайність становила 57 ц/га, а після кукурудзи – 42 ц/га. Як видно, регулювання врожайності на основі добору попередників і насичення сівозмін окремими культурами має практично невичерпні можливості (рис. 2).

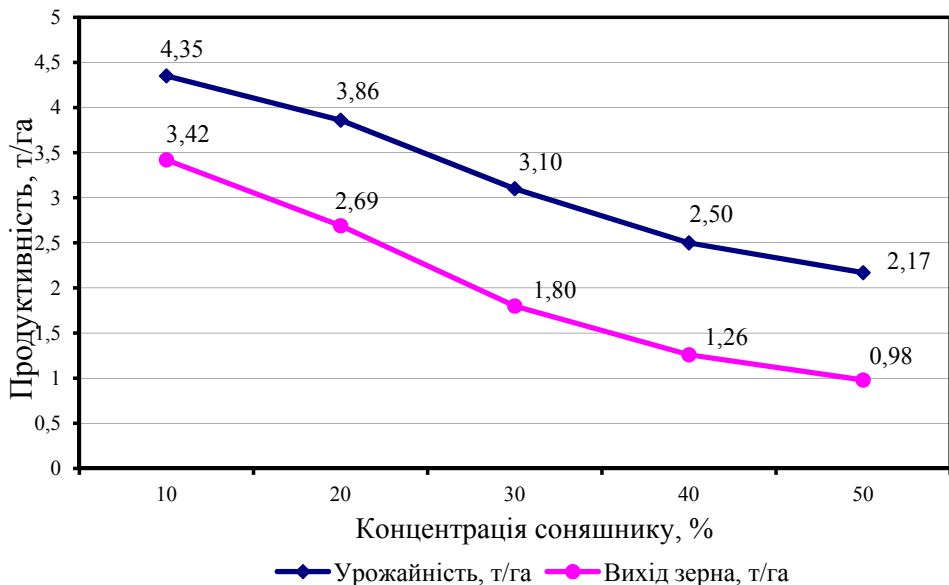

Рисунок 2. Продуктивність сівозмін при різній насиченості соняшником

Динаміка посівних площ останніх 20 років розкрила головну тенденцію у цій сфері, яка полягає у скороченні посівів кормових культур з 35 до 5% і зростанні обсягів вирощування соняшника з 10 до 35%. Сьогодні економічні пріоритети схиляють виробництво до розширення посівів цієї олійної культури, проте, при концентрації соняшника в посівній структурі більше 30% середній рівень врожайності зерна 30 ц/га і більший його стає практично неможливим.

Якщо взяти до уваги всі позитивні і негативні наслідки від деформації структури посівів, то оптимальний набір з еколого-економічного зору складається при умові в ротатії 5-10% парів, 35-45% – озимих культур, 15% – кукурудзи і 20-25% – соняшника.

Узагальнення результатів агротехнологічних та економічних досліджень в ДУ Інститут сільського господарства степової зони НААН України та його

дослідних станцій (табл. 3) дозволяє прогнозувати собівартість тонни зерна, одержаного з посівів озимої пшениці після різних попередників: по чорному пару при врожайності 45 і 60 ц/га відповідно 1283 і 1097 грн, по зайнятому пару при врожайності 30 і 45 ц/га – 1616 і 1294 грн і після непарових попередників (кукурудзи на силос) при врожайності 20 і 35 ц/га – 2179 та 1550 грн.

Таблиця 3 – Залежність ефективності виробництва зернових культур від рівня виробничих витрат, урожайності та ціни реалізації

Урожайність, ц/га	Виробничі ви- трати на 1 га, грн	Собівартість 1 т, грн	Рівень рентабельності (збитковості) залежно від ціни реалізації, %		
			1400 грн/т	1700 грн/т	1900 грн/т
Пшениця озима:					
по чорному пару					
45	5775	1283	9,1	32,5	48,0
50	6017	1203	16,3	41,3	57,9
55	6275	1141	22,7	49,0	66,5
60	6585	1097	27,6	54,9	73,1
по зайнятому пару та зернобобових культурах					
30	4847	1616	-13,3	5,2	17,6
35	5207	1488	-5,9	14,3	27,7
40	5448	1362	2,8	24,8	39,5
45	5822	1294	8,2	31,4	46,8
після непарових попередників					
20	4358	2179	-35,8	-22,0	-12,8
25	4611	1844	-24,1	-7,8	3,0
30	5017	1672	-16,3	1,7	13,6
35	5423	1550	-9,7	9,7	22,6
Ячмінь ярий					
25	3297	1319	6,1	28,9	44,1
30	3900	1300	7,7	30,8	46,2
35	4255	1216	15,2	39,8	56,3
40	4604	1151	21,6	47,7	65,1
Кукурудза на зерно					
30	4631	1544	-9,3	10,1	23,1
35	4987	1425	-1,7	19,3	33,3
40	5230	1308	7,1	30,0	45,3
45	5616	1248	12,2	36,2	52,2
50	5848	1170	19,7	45,3	62,4
55	6248	1136	23,2	49,6	67,3
60	6479	1080	33,2	61,0	79,5

Собівартість виробництва зерна ярого ячменю при урожайності від 25 до 40 ц/га варіює відповідно від 1319 до 1151 грн/т, а собівартість виробництва кукурудзи на зерно складає залежно від рівня урожайності: 35 ц/га – 1425 грн/т, 45 ц/га – 1248 грн/т, 55 ц/га – 1136 грн/т, 60 ц/га – 1080 грн/т.

Виходячи з цього, як свідчить аналіз результатів рівня рентабельності (збитковості) на прикладі вирощування озимої пшениці та ярого ячменю, вважаємо, що в умовах 2013 року беззбитковий рівень виробництва при вирощуванні озимої пшениці по паровим попередникам повинен складати при реалі-

зації зерна на рівні 1700 грн/т, а за умови отримання високоякісного зерна цієї культури його слід продавати не менше як 2000 грн/т.

Згідно розрахунків, для забезпечення прогнозованого виробництва 27-28 млн тонн зерна в господарствах степової зони потреба в матеріально-грошових ресурсах повинна складати 24-26 млрд грн. Тільки на мінеральні добрива, пестициди та насіння необхідно витратити 8,5 млрд грн, а на проведення механізованих робіт – понад 12,1 млрд грн. Зокрема, для виробництва високоякісного продовольчого зерна озимої пшениці на площі 2,6 млн га по науково обгрунтованим попередникам (чисті і зайняті пари, горох, соя, баштанні та інші ранньозбираючі культури) потреба в ресурсах повинна складати 12,5 млрд грн.

Безумовно, для ефективного функціонування зернового господарства складені затрати – важкий тягар для товаровиробника, особливо враховуючи ризикованість сільськогосподарського бізнесу, тому держава повинна забезпечити необхідний дотаційний супровід. В разі ігнорування державою проблем в рослинницькій галузі будуть спостерігатись значні коливання виробництва зерна за роками, що в підсумку може привести до загального занепаду виробництва.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи вище викладене відмітимо, що з позицій державних інтересів зернове господарство зони Степу повинно орієнтуватися на інтенсивний тип розвитку шляхом впровадження досягнень вітчизняної та зарубіжної науки і техніки, застосування енергоощадних технологій, оптимізації структури та розміщення виробництва зерна на основі ефективного використання природного і виробничого потенціалу, досягнення високого рівня ресурсовіддачі. Саме ці технології здатні забезпечити максимальну віддачу гектару землі та найповнішу реалізацію генетичного потенціалу зернових культур. Господарства зони Степу України технологічно здатні довести обсяги експорту зерна до рівня 14-15 млн тонн, що забезпечить стабільно високий дохід агропромислому сектору економіки та зростання розвитку інфраструктури виробництва. Вважаємо, що стратегія зернового господарства України орієнтована на експорт повинна розглядатися як довгострокова, незважаючи на окремі кон'юнктурні коливання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва): монографія / [В.І. Бойко, Є.М. Лебідь, В.С. Рибка та ін.]; за ред. В.І. Бойка. – К.: ННЦ "ІАЕ НААНУ", 2008. – 400 с.
2. Інтенсифікація як рушійний фактор подолання економічної кризи в зерновиробництві / Ю.М. Пашенко, М.С. Шевченко, Є.М. Лебідь та ін. // Посібник українського хлібороба (науково-виробничий щорічник). – К., 2010. – № 2. – С. 76-81.
3. Пріоритети поглибленої спеціалізації у зерновій галузі: монографія "Ринкові трансформації і пріоритети розвитку виробництва аграрної продукції" [В.І. Бойко, В.М. Скупий, О.А. Козак та ін.]. – К.: ННЦ "ІАЕ НААНУ", 2011. – С. 159-165.
4. Концептуальні основи вибору стратегії та пріоритети раціонального розвитку зернової галузі в господарствах зони Степу України / А.В. Черенков, В.С. Рибка, М.С. Шевченко та ін. // Посібник українського хлібороба (науково-виробничий щорічник). – К., 2012. – Т. 2. – С. 182–186.

5. Шевченко М.С. Технології, ресурси, системи – реальність досягнення 80-мільйонного рубежу у виробництві зерна // Хранение и переработка зерна. – 2013. – № 5. – С. 24–27.
6. Енергозберіжні і ресурсощадні технології вирощування кукурудзи: Рекомендації \ За ред. Ю.М. Пашенка. – Дніпропетровськ : Ін-т зерн. госп-ва. – 2006. – 27 с.
7. Гібриди кукурудзи різних груп стиглості вирізняються не тільки рівнем врожайності / М. Шевченко, В. Рибка, Н. Ляшенко [та ін.] // Зерно і хліб. – 2009. – № 3. – С. 39–40.
8. Гербіциди і генетичний потенціал гібридів кукурудзи в регулюванні економічної ефективності виробництва зерна / О.М. Шевченко, Н. О. Ляшенко, С. М. Шевченко, Н. В. Швець // Вісник Степу. – Наук. зб. Кіровоградського ін-ту АПВ. – Кіровоград, 2006. – вип. 3. – С. 25–29.
9. Підвищення урожайності та економія енергоресурсів при вирощуванні кукурудзи в умовах південно-східного Степу України / В. Г. Нестерець, В. С. Рибка, Н. О. Ляшенко [та ін.] // Хранение и переработка зерна. – 2007. – № 2. – С. 12–14.

УДК: 711.16; 005.551

МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА

Сисоєнко І.А. – к.е.н., доцент, Херсонський НТУ

Постановка проблеми. Вдосконалення управління і підвищення ефективності діяльності підприємства залежать від розвитку методів організаційного проектування. Це зумовлено тим, що у нових умовах господарювання підприємства не можливо оперувати старими організаційними формами, які не задовольняють вимоги ринкових відносин.

Специфіка проблеми методів організаційного проектування підприємства полягає в тому, що вони не можуть бути адекватно представлені у вигляді завдання формального вибору найкращого варіанта за чітко сформульованим критерієм оптимальності. Ця проблема має багатокритерійний характер. Тому вона може бути вирішена на основі поєднання наукових методів аналізу, оцінювання, моделювання організаційних систем із суб'єктивною діяльністю відповідальних керівників, фахівців та експертів з вибору і оцінювання найкращих варіантів організаційних рішень [1].

Це обумовлює актуальність даної проблеми, що стоїть на шляху до підвищення ефективності функціонування вітчизняних підприємств, оскільки за рахунок «ефекту підвищення організованості» можна забезпечити істотне зростання економічних і соціальних результатів.

Стан вивчення проблеми. Науковим вирішенням теоретичних і методичних проблем опису і оптимізації методів організаційного проектування підприємства